

Kamer van Volksvertegenwoordigers

ZITTING 1982-1983

15 JUNI 1983

WETSONTWERP tot opheffing van artikel 854 van het Burgerlijk Wetboek

VERSLAG
NAMENS DE COMMISSIE
VOOR DE JUSTITIE ⁽¹⁾
UITGEBRACHT
DOOR DE HEER VERHAEGEN

DAMES EN HEREN,

I. — Inleiding

Artikel 853 van het Burgerlijk Wetboek bepaalt dat de voordelen die de erfgenaam uit de overeenkomsten met de overledene heeft verkregen niet onderworpen zijn aan inbreng voor zover deze voordelen geen onrechtstreekse bevoordeling inhielden wanneer de overeenkomsten werden gesloten. Artikel 854 van het Burgerlijk Wetboek voorziet dezelfde regeling wat betreft de tussen de overledene en de erfgenaam zonder bedrog aangegane vennootschappen.

Wanneer de vennootschap, aangegaan tussen de erflater en de erfgenaam, niet door een authentieke akte is geregeld, is er een onweerlegbaar vermoeden van bevoordeling. Indien deze maatregel vroeger verantwoord was, kan ze nu als een overbodige voorzorg worden beschouwd.

⁽¹⁾ Samenstelling van de Commissie:

Voorzitter: de heer L. Remacle.

A. — Leden: de heren Bourgeois, Gehlen, Grafé, L. Remacle, Suykerbuyk, Van den Brande, Verhaegen. — Brouhon, Collignon, Mevr. Detiège, de heren Glinne, Leclercq, Mottard, Van den Bossche. — De Groot, Henrion, Huylebrouck, Mundeeler, Van Belle, Van de Velde. — Baert, Belmans. — Risopoulos.

B. — Plaatsvervangers: Mevr. Demeester-De Meyer, de heren le Hardy de Beaulieu, J. Michel, Piot, Steverlynck, Thys, Wauthy, Willems. — Baudson, Bossuyt, Mevr. Brenez, de heren Dejardin, J.-J. Delhaye, Tobback, Vanvelthoven, Willockx. — Barzin, A. Claes, De Decker, De Grève, De Winter, Klein, Verberckmoes. — R. Declercq, Vansteenkiste, Verniers. — Defosset, Outers.

Zie:

520 (1982-1983):

— Nr 1: Ontwerp overgedragen door de Senaat.

Chambre des Représentants

SESSION 1982-1983

15 JUIN 1983

PROJET DE LOI abrogeant l'article 854 du Code civil

RAPPORT
FAIT
AU NOM DE LA COMMISSION
DE LA JUSTICE ⁽¹⁾
PAR M. VERHAEGEN

MESDAMES, MESSIEURS,

I. — Introduction

L'article 853 du Code civil stipule que les profits que l'héritier a pu retirer de conventions passées avec le défunt ne doivent pas être rapportés si ces conventions ne présentaient aucun avantage indirect, lorsqu'elles ont été faites. L'article 854 du Code civil applique cette même disposition aux associations faites sans fraude entre le défunt et l'un de ses héritiers.

Lorsqu'une association faite entre le testateur et un héritier n'a pas été réglée par un acte authentique, il naît une présomption irréfragable qu'un avantage indirect a été consenti. Si pareille disposition pouvait se justifier jadis, elle peut être considérée aujourd'hui comme une précaution superflue.

⁽¹⁾ Composition de la Commission:

Président: M. L. Remacle.

A. — Membres: MM. Bourgeois, Gehlen, Grafé, L. Remacle, Suykerbuyk, Van den Brande, Verhaegen. — Brouhon, Collignon, Mme Detiège, MM. Glinne, Leclercq, Mottard, Van den Bossche. — De Groot, Henrion, Huylebrouck, Mundeeler, Van Belle, Van de Velde. — Baert, Belmans. — Risopoulos.

B. — Suppléants: Mme Demeester-De Meyer, MM. le Hardy de Beaulieu, J. Michel, Piot, Steverlynck, Thys, Wauthy, Willems. — Baudson, Bossuyt, Mme Brenez, MM. Dejardin, J.-J. Delhaye, Tobback, Vanvelthoven, Willockx. — Barzin, A. Claes, De Decker, De Grève, De Winter, Klein, Verberckmoes. — R. Declercq, Vansteenkiste, Verniers. — Defosset, Outers.

Voir:

520 (1982-1983):

— N° 1: Projet transmis par le Sénat.

De oprichting van een vennootschap tussen ouders en kinderen is niet zeldzaam meer en het wantrouwen tegenover deze vorm van samenwerking is niet meer verantwoord dan tegenover een andere overeenkomst. Wel dient in de wetgeving steeds rekening te worden gehouden met het gevaar voor een eventuele bevoordeling. De vraag kan evenwel gesteld worden of artikel 854 van het Burgerlijk Wetboek moet worden gehandhaafd.

Dientengevolge heeft senator Cooreman een wetsvoorstel tot opheffing van artikel 854 van het Burgerlijk Wetboek (*Stuk Senaat nr 356/1*) neergelegd.

Artikel 2 van het wetsvoorstel dat bepaalde dat de wet van toepassing is op alle geschillen waarover nog geen uitspraak is gedaan die in kracht van gewijsde is gegaan, werd ingetrokken om te vermijden dat de wet op de lopende processen zou toepasselijk zijn (zie ook verslag van de heer Van Rompaey, *Stuk Senaat nr 356/2*).

II. — Algemene bespreking

De Vice-Eerste Minister en Minister van Justitie en Institutionele Hervormingen om eerst eveneens dat artikel 854 van het Burgerlijk Wetboek een nutteloze voorzorg inhoudt en een anachronisme is. Indien in 1804 blijkbaar een wantrouwen bestond tegenover het verschijnsel van de vennootschappen, is dit wantrouwen thans niet meer verantwoord. Het is ook niet meer gerechtvaardigd een onderhandse akte als verdacht te beschouwen.

Verscheidene leden zijn het eens met het doel van het wetsvoorstel daar de tussen familieleden aangegane vennootschappen niet noodzakelijk door een authentieke akte worden opgericht.

Er worden nochtans verschillende vragen gesteld over de juiste draagwijdte van artikel 854:

1. Uit de toelichting van het wetsvoorstel blijkt dat artikel 854 van het Burgerlijk Wetboek de regel van artikel 853 van het Burgerlijk Wetboek betreffende de onderwerping van inbreng in de nalatenschap van de onrechtstreekse voordelen uit overeenkomsten tussen erflater en erfgenaam herhaalt. De vraag stelt zich dus of de herhaling van deze bepaling voor de vennootschap niet behouden moet worden en of aldus niet slechts het laatste deel van het artikel geschrapt dient te worden (met name de woorden « wanneer de voorwaarden daarvan door een authentieke akte waren geregeld »).

2. Voor zover het desbetreffend artikel ook een bijzondere regel inhoudt wat betreft de door een authentieke akte opgerichte vennootschap, stelt zich de vraag of deze regel uitsluit dat een wijze van authentieke akte opgerichte vennootschap een regeling zonder verplichting tot inbreng zou kunnen inhouden of alleen een onweerlegbaar vermoeden voorziet dat een bevoordeling is, wanneer de vennootschap niet door een authentieke akte geregeld is.

3. Er dient nagegaan te worden of er geen relaties bestaan tussen dit artikel en andere die belangrijke gevolgen zouden hebben in geval van opheffing van het artikel.

In verband met de eerste vraag is de Vice-Eerste Minister de mening toegedaan dat het niet noodzakelijk is artikel 854 van het Burgerlijk Wetboek te behouden, daar artikel 853 van het Burgerlijk Wetboek het algemeen beginsel inhoudt. De onrechtstreekse bevoordelingen die uit vennootschappen werden verkregen blijven onderworpen aan de verplichting tot inbreng in het kader van artikel 853 van het Burgerlijk Wetboek. Alleen wordt zulks niet meer in een afzonderlijk artikel gepreciseerd.

Wat de tweede vraag betreft, is een lid de mening toegedaan dat het betwiste artikel een onweerlegbaar vermoeden inhoudt dat er bevoordeling is wanneer de vennootschap door geen authentieke akte geregeld is. Dit heeft tot gevolg dat het onmogelijk is rekening te houden met een eventuele vrijstelling van inbreng in dit geval.

Les associations entre parents et enfants ne sont plus chose rare et il ne se justifie guère que les conventions constitutives d'une telle forme de coopération soient traitées avec plus de méfiance que les autres. Il faut évidemment tenir compte dans la législation du danger qu'il y a qu'un avantage indirect ne soit consenti, mais il n'en est pas moins permis de se demander s'il faut maintenir pour autant l'article 854 du Code civil.

C'est pourquoi le sénateur Cooreman a déposé une proposition de loi abrogeant l'article 854 du Code civil (*Doc. Sénat n° 356/1*).

L'article 2 de la proposition de loi, qui était libellé comme suit : « La présente loi s'applique à tous les litiges qui n'ont pas encore fait l'objet d'une décision passée en force de chose jugée » a été retiré pour éviter que la loi ne soit applicable aux affaires non encore jugées (cf. également le rapport de M. Van Rompaey, *Doc. Sénat n° 356/2*).

II. — Discussion générale

Le Vice-Premier Ministre et Ministre de la Justice et des Réformes institutionnelles estime lui aussi que l'article 854 du Code civil contient une précaution inutile et constitue un anachronisme. Si la notion d'association inspirait apparemment une certaine méfiance en 1804, cela ne se justifie plus guère aujourd'hui. Il n'y a plus lieu non plus de considérer comme suspect un acte sous seing privé.

Plusieurs membres approuvent l'objet de la proposition de loi, étant donné que les associations familiales ne sont pas nécessairement constituées par acte authentique.

Plusieurs questions sont toutefois posées au sujet de la portée exacte de l'article 854 :

1. Il ressort des développements de la proposition de loi que l'article 854 du Code civil reprend la règle de l'article 853 du même Code, selon lequel un avantage indirect retiré d'une convention passée entre le testateur et l'un de ses héritiers doit être rapporté à la succession. Il y a lieu de se demander dès lors s'il ne faut pas répéter cette disposition pour ce qui est des associations et si, par conséquent, il ne faut pas se contenter de supprimer la fin de l'article en question (c'est-à-dire les mots « lorsque les conditions en ont été réglées par un acte authentique »).

2. Dans la mesure où l'article visé contient également une règle spéciale en ce qui concerne l'association constituée par acte authentique, il y a lieu de se demander si cette règle exclut la possibilité qu'une association constituée par acte authentique contienne des prescriptions ne comportant pas d'obligation de rapport ou si elle fait uniquement naître une présomption irréfragable qu'un avantage indirect a été consenti, lorsque l'association n'a pas été réglée par un acte authentique.

3. Il y a lieu de vérifier s'il n'existe pas, entre cet article et d'autres, des relations qui pourraient avoir d'importantes conséquences s'il était abrogé.

En réponse à la première question, le Vice-Premier Ministre déclare qu'à son avis il n'est pas nécessaire de maintenir l'article 854 du Code civil, étant donné que le principe général qu'il contient est déjà défini à l'article 853 du même Code. Les avantages indirects retirés d'associations restent soumis à l'obligation du rapport, en vertu de l'article 853 du Code civil. La seule différence, c'est que cela n'est plus précisé dans un article distinct.

En ce qui concerne la deuxième question, un membre estime que l'article en question fait naître une présomption irréfragable qu'un avantage indirect a été consenti, lorsqu'une association n'a pas été réglée par un acte authentique. En conséquence, il est impossible d'envisager une éventuelle dispense de rapport dans ce cas.

Hetzelfde lid is van mening dat de Belgische rechtspraak waarschijnlijk de interpretatie van het Franse Hof van Cassatie niet zou volgen. Dit Hof (Cass. Fr., 31 december 1855, D, 1856, I 358) heeft immers beslist dat door beoordeling van de wil van de schenker en dit zonder dat een uitdrukkelijk verklaring noodzakelijk is, giften gedaan onder het mom van een vennootschap tussen de overledene en zijn erfgerechtigde gesloten doch niet vastgesteld bij authentieke akte, mogen vrijgesteld worden.

Hij verwijst ook naar een ander arrest van het Franse Hof van Cassatie (Cass. Fr., 23 juni 1919, D, 1920, I 159) dat bepaalt: «Indien het bestaan van een authentieke akte overeenkomstig artikel 854 van het Burgerlijk Wetboek een vermoeden van vrijstelling van inbreng schept wat betreft de voordelen die in een vennootschap aan een erfgerechtigde zijn toegekend, is het beginsel krachtens hetwelk de rechtbanken mogen oordelen of de schenker de bedoeling had de begiftigde van inbreng vrij te stellen, van toepassing, zoals in om het even welk ander geval, wanneer de voordelen die voor een erfgenaam spruiten uit een vennootschap die bestaat heeft tussen hem en de overledene, niet van inbreng vrijgesteld zijn ingevolge artikel 854».

Het lid besluit dat de Franse rechtspraak de vrijstelling van inbreng aan de wil van de overledene bindt en dat aldus volgens deze rechtspraak artikel 854 van het Burgerlijk Wetboek enerzijds geen onweerlegbaar vermoeden voorziet voor wat betreft het opleveren van een bevoordeling wanneer de vennootschap niet door een authentieke akte geregeld is en anderzijds geen vrijstelling van inbreng gebonden is aan voordelen verschuldigd uit hoofde van vennootschappen, zonder bedrog aangegaan, wanneer de vennootschap door een authentieke akte was geregeld.

De rapporteur is van mening dat het wetsontwerp zonder wijziging mag worden aangenomen.

Het artikel 854 van het Burgerlijk Wetboek mag niet afzonderlijk van de andere bepalingen over de inbreng worden beschouwd.

De artikelen 851 tot 854 van het Burgerlijk Wetboek vormen een geheel.

Waar artikel 851 bepaalt dat wat gediend heeft om aan een van de mede-erfgenamen een stand te verschaffen of om zijn schulden te betalen, aan inbreng is onderworpen, betreffen de artikelen 852 tot 854, kosten en voordelen die niet aan inbreng onderworpen zijn.

De artikelen 853 en 854 voorzien dat alleen de voordelen uit overeenkomsten of vennootschappen niet aan inbreng onderworpen zijn, wanneer zij zonder bedrog aangegaan zijn tussen de overledene en een van zijn erfgenamen. Artikel 854 bepaalt nochtans dat wanneer er een vennootschap tussen een erfgenaam en de overledene werd opgericht zonder authentieke akte, er een onweerlegbaar vermoeden van bevoordeling ontstaat en dat de voordelen aan inbreng zijn onderworpen. Volgens de rechtspraak omvatten deze voordelen ook de normale voordelen die de erfgenaam uit de vennootschap verkregen heeft. Indien artikel 854 van het Burgerlijk Wetboek wordt opgeheven, speelt dit vermoeden niet meer. Dientengevolge zal de erfgenaam niet meer verplicht zijn de voordelen die overeenstemmen met de beloning voor zijn werk, de meerwaarden van het bedrijf ten gevolge van zijn arbeid... in te brengen.

Daar artikel 853 van het Burgerlijk Wetboek van toepassing is, blijft de eis dat de vennootschap zonder bedrog moet zijn aangegaan, bestaan. Het zou aldus onmogelijk zijn de algemene regels inzake erfenissen en inbreng te omzeilen door bij voorbeeld de vennootschap te gebruiken om een geprogrammeerde overdracht van het totale bezit van de ouders aan een van de erfgenamen te organiseren. De zorg om eventueel bedrog te voorkomen zal blijven gelden. Alleen verdwijnt het verschil van behandeling tussen de bij authentieke akte opgerichte vennootschappen en die welke bij onderhandse akte tot stand kwamen.

Le même membre estime que la jurisprudence belge ne suivrait probablement pas l'interprétation donnée par la Cour de cassation française. Celle-ci (Cass. fr., 31 décembre 1855, D, 1856, I 358) a en effet jugé que de la seule volonté du donateur, et ce sans qu'une déclaration expresse ne soit nécessaire, les donations faites sous le couvert d'une association constituée entre le défunt et son héritier, mais non réglée par acte authentique, peuvent être dispensées de rapport.

Il se réfère également à un autre arrêt de la Cour de cassation française (Cass. fr., 23 juin 1919, D, 1920, I 159) qui stipule que si l'existence d'un acte authentique fait naître, en vertu de l'article 854 du Code civil, une présomption de dispense de rapport des avantages consentis à un héritier dans le cadre d'une association, il convient d'appliquer le principe selon lequel il appartient aux tribunaux d'apprécier si le donateur avait l'intention de dispenser le donataire du rapport, comme dans tout autre cas où les avantages qu'un héritier retire d'une association ayant existé entre lui et le défunt ne font pas l'objet de la dispense de rapport prévue à l'article 854.

Il en conclut, d'une part, que la jurisprudence française lie la dispense de rapport à la volonté du défunt et, d'autre part, que dans le cadre de cette jurisprudence, l'article 854 du Code civil ne fait donc pas naître de présomption irréfragable qu'un avantage indirect a été consenti, lorsque l'association n'a pas été réglée par un acte authentique, et qu'il n'y a pas de dispense de rapport des avantages consentis dans le cadre d'associations faites sans fraude, lorsque l'association a été réglée par un acte authentique.

Le rapporteur estime que le projet de loi peut être adopté sans modification.

L'article 854 du Code civil ne peut pas être considéré séparément des autres dispositions en matière de rapport.

Les articles 851 à 854 du Code civil constituent un tout.

Si l'article 851 prévoit que le rapport est dû de ce qui a été employé pour l'établissement d'un des cohéritiers, ou pour le paiement de ses dettes, les articles 852 à 854 prévoient quant à eux que les frais et avantages ne sont pas sujets à rapport.

Les articles 853 et 854 stipulent que c'est uniquement lorsque les conventions ou associations ont été faites sans fraude entre le défunt et l'un de ses héritiers que les avantages qui en ont été retirés ne doivent pas être rapportés. L'article 854 fait toutefois naître une présomption irréfragable qu'un avantage indirect a été consenti, lorsqu'une association faite entre le défunt et l'un de ses héritiers n'a pas été réglée par un acte authentique, ce qui implique que cet avantage doit être rapporté à la succession. Selon la jurisprudence, la notion d'avantage indirect englobe également les avantages normaux que l'héritier a retirés de l'association. Si l'article 854 du Code civil est abrogé, cette présomption n'interviendra plus. L'héritier ne sera plus obligé dès lors de rapporter les avantages qui correspondent au salaire de son travail, les plus-values dont l'entreprise aura bénéficié grâce à son travail...

Comme l'article 853 du Code civil est toujours applicable, la condition reste que l'association ait été constituée sans fraude. Il serait, par conséquent, impossible de tourner les règles générales en matière de succession et de rapport en utilisant, par exemple, l'association pour programmer la cession de tout le patrimoine des parents à l'un de leurs héritiers. Il faudra toujours s'assurer qu'il n'y a pas eu fraude. Le seul changement, c'est que les associations constituées par acte authentique ne seront plus traitées différemment de celles qui sont constituées par acte sous seing privé.

Een lid deelt deze mening en wijst erop dat de bewijslast in deze materie steeds tot moeilijkheden leidt.

Een ander lid voegt eraan toe dat het derkbeeldig is te veronderstellen dat een authentieke akte een absolute hinderpaal vormt van onrechtstreekse bevoordeling.

III. — Stemming

Het enig artikel wordt aangenomen met 10 stemmen en 4 onthoudingen.

De Rapporteur,
G. VERHAEGEN.

De Voorzitter,
L. REMACLE.

Un membre partage cet avis et souligne que les preuves en la matière ont toujours été difficiles à administrer.

Un autre membre ajoute qu'il est illusoire de penser qu'un acte authentique exclut la possibilité qu'un avantage indirect soit consenti.

III. — Vote

L'article unique est adopté par 10 voix et 4 abstentions.

Le Rapporteur,
G. VERHAEGEN.

Le Président,
L. REMACLE.
